

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 373 π.Χ.*

Τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας τοῦ ἔτους 373 π.Χ. ἀπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον στρατηγὸν Μνάσιππον γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἀρκετὰ λεπτομερεῖς περιγραφὰς τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλληνικά VI 2. 4) καὶ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (XV 47). Ἐν τούτοις οἱ μέχρι τοῦδε ἐρμηνευταὶ δὲν συνέδεσαν ἱκανοποιητικῶς τὰς περιγραφὰς ἐκείνας μὲ τὰ τοπογραφικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον διότι αἱ περὶ τὴν ἀρχαίαν Κέρκυραν τοπογραφικαὶ γνώσεις τῶν ἦσαν ἀκόμη ἐλλιπεῖς, ἀλλὰ καὶ διότι οὗτοι ἠρμήνευον ἀτελῶς τὰς περιγραφὰς ἢ καὶ ἠγνόουν ἀκόμη τὸν χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα (παρένθ. πίν. Α). Ἦδη ὁμως τὰ νεώτερα ἀρχαιολογικὰ δεδομένα ἐπιτρέπουν μὲ τὴν ἐπανεξέτασιν τῶν πηγῶν ἐκείνων καθὼς καὶ τῶν γεωγραφικῶν δεδομένων τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως νὰ σχηματισθῇ σαφεστέρα ἢ εἰκὼν τῆς ὅλης πολιορκίας, ἐνῶ συγχρόνως ἀποδεικνύεται πόσον ἀξιόπρόσεκτον βοήθημα εἶναι καὶ τοῦ Διοδώρου ἡ περιγραφή, ἢ ὁποῖα ἀπερρίπτετο ὡς ἀναξία ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὸν SCHMIDT, ἕνα ἐκ τῶν συστηματικωτέρων ἐν τούτοις ἐρευνητῶν τῆς Κερκυραϊκῆς τοπογραφίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος¹. Ἡ δὲ κατανόησις τῶν ζητημάτων τῆς πολιορκίας βοηθεῖ μὲ τὴν σειρὰν τῆς ἀντιστρόφως εἰς τὸ νὰ ἐννοήσωμεν καλύτερον τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

1. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα τὸ στρατόπεδόν του ἐγκατέστησεν ὁ Μνάσιππος ἐπὶ λόφου ἀπέχοντος πέντε στάδια, δηλαδὴ ἐν περίπου χιλιόμετρον, ἀπὸ τὴν πόλιν, πρὸ τῆς χώρας ὄντι, ὅπως ἀποτέμνοιο ἐντεῦθεν εἴ τις ἐπὶ τὴν χώραν τῶν Κερκυραίων ἐξίει². Ζητητέος ὁ λόφος οὗτος. Ὡς γνωστὸν ἡ ἀρχαία πόλις κατελάμβανε τὴν χερσονήσον τῆς Παλαιοπόλεως μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Κανόνι³. Αὕτη πρὸς τὴν ὑπαιθρον ὠρίζετο φυ-

* Ἡ παρούσα μελέτη εἶναι τὸ κείμενον ἀνακοινώσεως γενομένης ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1965 κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Γ' Πανιωνίου Συνεδρίου. Ἐκρίθη ἀπαραίτητος ἢ δημοσιεύσις τῆς πρὸ τῆς ἐκτυπώσεως τῶν Πρακτικῶν τοῦ Συνεδρίου ἕνεκα τῆς εὐλόγου σημασίας, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ ἔγκαιρος δημοσίευσις τοπογραφικῶν ζητημάτων, συναπτομένων μὲ κατ' ἔτος συνεχιζόμενας ἀνασκαφικὰς δοκιμὰς.

¹ Β. SCHMIDT, Κερκυραϊκαὶ μελέται. Μετάφρασις Σ. Παπαγεωργίου, Κέρκυρα 1891, σ. 58.

² VI 2. 7.

³ Τοῦλάχιστον κατὰ τὰς μεταγενεστέρως περιόδους τῆς ἀρχαίας τῆς ἱστορίας, ἐνῶ ἡ ἀρχαίη πόλις, ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαί, ἦτο πολὺ ὀλι-

γώτερον ἐκτεταμένη, συνεκεντροῦτο δὲ περὶ τὴν ΒΔ. περιοχὴν τῆς χερσονήσου, βλ. Γ. ΔΟΝΤΑΝ, Ἄρχ. Δελτ. 18, 1963, Χρονικά σ. 182. Πολύτιμος συνεργάτης τῶν τελευταίων ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι προώθησαν σημαντικῶς τὰς γνώσεις μας περὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὑπῆρξεν ὁ ἐπιμελητὴς κ. Π. Καλλιγᾶς. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ GOMME, A Historical Commentary on Thucydides II, σ. 370 - 2, παρερχόμενος (ἢ μήπως ἀγνοῶν;) ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἐρεῦνας, τοποθετεῖ τὴν ἀρχαίαν πόλιν ἐκεῖ περίπου ὅπου εἶναι ἡ σημερινή, τῆς ἀποδίδει δὲ καὶ τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φρούριον (τὸ ὁποῖον καὶ φαίνεται νὰ συγγέη μὲ τὸν λόφον τοῦ Ἀβράμη, ἐνῶ ὁ λόφος διακρίνεται σαφῶς ἀπὸ τὸ Φρούριον). Ἀκόμη καὶ πρὸ τῶν συστηματικῶν εἰς τὴν Κέρκυραν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν ἦτο γνωστὸν

σικά από τὸ τεῖχος της, διὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὁποῖου πολῦτιμον βοήθημα παρέχει τὸ μόνον σωζόμενον ἐρείπιον αὐτοῦ, ὁ κλασσικὸς πύργος, ὁ ὁποῖος ὀρθώνεται ἀκόμη σήμερον ἄνωθεν τοῦ νεκροταφείου τῶν ὀρθοδόξων¹, ἄλλοτε δ' ἐπροστάτευε μίαν ἐκ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ τεῖχος ἐλάμβανε βορειοανατολικὴν γενικῶς κατεύθυνσιν, ἀκολουθοῦν τὴν κορυφογραμμὴν τῶν λόφων, ὅπως ὀρθῶς εἶδεν ὁ ΡΩΜΑΙΟΣ², δι' εὐνοήτους δὲ στρατηγικοὺς λόγους. Οἱ λόφοι οὗτοι σβήνουν εἰς τὸ τρίστρατον τῶν ὁδῶν Δαῖρπφελδ - Ἀλκινόου καὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἁγίους Θεοδώρους, αἱ ὁποῖαι, ὅπως φαίνεται, ἀκολουθοῦν ἀρχαίας χαράξεις³, ἐκεῖ δὲ πιθανώτατα ἠνοίγετο ἄλλη πύλη. Μετὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ ἔδαφος εἶναι πλέον πεδινὸν καὶ κατ' ἀκολου-

ἔτι ἡ ἀρχαία πόλις ἦτο ὄχι ἐκεῖ, ἀλλ' εἰς τὴν χερσονῆσον τῆς Ἀναλήψεως, ἡ ὁποία τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἐκαλεῖτο μὲ τὸ πολυσήμαντον ὄνομα Παλαιόπολις. Τὰ λείψανά της εἶδον καὶ ἐμνημόνευσαν οἱ περιηγηταὶ SPON, WHEELER καὶ ὁ QUIRINUS, καθὼς καὶ ὁ ΜΑΡΜΟΡΑΣ. Βλ. RIEMANN, Recherches Archéologiques sur les Iles Ioniennes, I, Corfou, Paris 1879, σ. 16-17. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐὰν τὸ βιβλίον του εἶχε γραφῆ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἢ σύγχυσις θὰ ἦτο συγγνωστή. Μετὰ τὰς οὐστηματικὰς ὁμως ἐργασίας τῶν LÉCHAT, ΡΩΜΑΙΟΥ, LEBMANN, SCHLEIF, RODENWALDT, DÖRRFELD, ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗ κλπ. τὸ τοπογραφικὸν του σχολίου δὲν εἶναι παρὰ μία ἀσυγχώρητος ὀπισθοδρομῆσις εἰς τὴν ἀπὸ δεκαετηρίδων καταβαλλομένην προσπάθειαν πρὸς πληρεστέραν γνῶσιν τῶν στοιχείων τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν σημερινὴν πόλιν, ὅπου καὶ ἂν ἔγιναν ἐσκαφαὶ πρὸς θεμελίωσιν νέων οἰκιῶν, δὲν ἔχει σημειωθῆ μέχρι τῆς στιγμῆς ἡ παρουσία οὔτε ἐνός ἀρχαίου ὀστράκου. Ἡ μόνη ὀρθὴ περικοπή τοῦ τοπογραφικοῦ σχολίου τοῦ GOMME εἶναι αὕτη, ὅπου οὗτος ἀντικρούει τὴν γενικῶς ἐπικρατοῦσαν σήμερον παλαιὰν ἄποψιν τοῦ SCHMIDT, ἔ.ἀ. σ. 39, ὅτι ἡ νῆσος τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ (III 75 καὶ III 79) εἶναι τὸ Παλαιὸν Φρούριον. Τὰ ἐπιχειρήματά του εὐσταθοῦν ἀπολύτως, μόνον ὅτι ἡ νῆσος δὲν εἶναι τὸ Βιδο, ἐφ' ὅσον ἡ ἀρχαία πόλις δὲν ἦτο ἐκεῖ ὅπου οὗτος τὴν τοποθετεῖ (τοῦτο εἶναι ἡ Πτυχία), ἀλλὰ θὰ εἶναι μᾶλλον μία ἐξαφανισθεῖσα ἔκτοτε νῆσος, ἡ ὁποία ἐκεῖτο ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ ἀπὸ ἐτῶν σκαπτομένου ἱεροῦ τοῦ Μορ. Repos (μᾶλλον τοῦ Ἡραίου), εἰς ἀπόστασιν δὲ μικροτέραν τοῦ μιλίου ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἀκτῆς. σήμερον παρουσιαζομένη ὡς ὕψαλος, βλ. τὸν χάρτην τῆς Ὑδρογραφικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ναυτικοῦ 1:100.000. Ἴσως εἶναι τὸ παρακείμενον τῇ πόλει νησίδιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν βίον καὶ τὸ μαρτύριον τῶν Ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, βλ. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗΝ, Delle cose Corciresi, Appendice di Documenti XVIII, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὡς καταφύγιον τῶν ὑπὸ τοῦ « βασιλέως » Κερκυλίνου διωκομένων Χριστιανῶν. Τούτους ἀπειράθη νὰ συλλάβῃ ὁ Κερκυλῖνος μετὰ στόλου, συνεπεῖα ὁμως θυέλλης κατεποντίσθη μὲ τὸν στόλον του ἐνώπιον ὄλου τοῦ πιστοῦ λαοῦ. Ἡ καταβύθισις τῆς νήσου αὐτῆς πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς ἀλλεπαλλήλους

κατολισθήσεις τμημάτων της, ὅπως λ.χ. αὐταί, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν καὶ ἀπὸ τὸ γειτονικὸν Καρδάκι.

1 Διέφυγε τὴν λεηλασίαν τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τοῦ τεῖχους, ἐπειδὴ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐγκατεστάθη ἐντὸς αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Νεραντζίχας, βλ. SCHLEIF, Korkyra I, σ. 15 καὶ πίν. 1. Εἶναι ἐκτισμένος κατὰ τὸ ἰσοδομον ὀρθογώνιον σύστημα, αἱ δ' ἐπιφάνειαι τῶν λίθων του εἶναι εἰργασμένα διὰ τῆς ξοῖδος. Φαίνεται νὰ εἶναι τοῦ 5ου ἀκόμη αἰῶνος π.Χ. Κανὲν ἴχνος παλαιότερου τεῖχους τῆς πόλεως, λ.χ. τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, δὲν ἔχει μέχρι σήμερον εὐρεθῆ. Εἶναι περιέργον πῶς οἱ KIRSTEN - KRAIKER, Griechenlandkunde (δ' ἔκδοσις 1962), σ. 730, χρονολογοῦν τὸ τεῖχος εἰς τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον. Δὲν βλέπω διατὶ ὁ πύργος τῆς Νεραντζίχας, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ μόνον γνωστὸν τμήμα τοῦ τεῖχους, πρέπει νὰ κατέλθῃ τόσοσιν πολὺ

2 BCH 49, 1925, σ. 200. Δυστυχῶς καὶ ὁ νέος εἰς τὸ βιβλίον τοῦ MATTON, Corfou, σ. 51 χάρτης ἐπαναλαμβάνει τὸ σφάλμα τῶν παλαιῶν χαρτῶν τοῦ PARTSCH, Die Insel Corfu, τοῦ LÉCHAT εἰς BCH 15, 1891, σ. 3 τοῦ SCHMIDT, ἔ.ἀ., τοῦ ΓΡ. ΚΑΡΥΔΗ, Ἱστορία τῆς Νήσου Κερκύρας (Λειψία Ἑλληνιστὶ 1936), ἀκόμη καὶ τοῦ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ εἰς ΑΕ 1934-35, σ. 41 εἰκ. 2, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ πύργος τῆς Νεραντζίχας σημειώνεται ὡς κείμενος «ἐντεῦθεν» μιᾶς φανταστικῆς γραμμῆς χαραγμένης βορειότερον τοῦ ὀρθοῦ. Τὸ ὀρθὸν εἶχον διαγνώσει οἱ DÖRRFELD καὶ ΡΩΜΑΙΟΣ, βλ. BCH 1925, σ. 200 καὶ σημ. 1. Μόνον οἱ χάρται τῶν SCHLEIF εἰς Korkyra I καὶ KIRSTEN - KRAIKER, ἔ.ἀ. σ. 726, εἰκ. 185 ἔχουν τὴν ὀρθὴν διαδρομὴν τοῦ τεῖχους, φυσικὰ κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ τμήμα, διότι τὸ ἀνατολικὸν εἶναι ἀκόμη σχεδὸν ἄγνωστον. Εἰς τὴν σελίδα 730 ὁμως τοῦ βιβλίου τῶν KIRSTEN - KRAIKER, σημειώνεται ὅτι ἡ ἀνατολικὴ αὐτοῦ κατάληξις εὐρίσκατο εἰς τὴν ἄκραν Ἀνεμόμυλος. Ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ ἄκρα αὕτη περιελαμβάνετο κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς πρὸς τὸν κόλπον τῆς Γαρίτσας ἀπολήξεως τοῦ τεῖχους δὲν εἶναι ἀκόμη ἐντελῶς ἐκκαθαρισμένον βλ. σ. 141 σημ. 1 καὶ σ. 142 σημ. 2.

3 Σημειώνονται ἤδη εἰς τοὺς χάρτας τοῦ HOMANN (τῶν Ἑνετικῶν ὀχυρώσεων τῆς Κερκύρας - Νυρεμβέργη 1735 καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ 1716).

θίαν εἶναι ἀβεβαία ἢ ἀκριβῆς διαδρομὴ αὐτοῦ, πάντως ἡ γενικὴ κατεύθυνσις του ἐξηκολούθει νὰ εἶναι πρὸς ΒΑ.¹ Ἐὰν τὴν ὥρα μετρήσωμεν ἓν χιλιόμετρον, ἀσφαλῶς δὲν θὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σημερινὸν λόφον τοῦ Ἀβράμη, ὅπου οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὰ τοπογραφικὰ ζητήματα τῆς πολιορκίας τοῦ 373 π.Χ. τοποθετοῦν τὸ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων², διότι ἡ ἀπόστασις του ἀπὸ τὴν πόλιν εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ χιλιόμετρον. Ἐξ ἄλλου, ὁ λόφος οὗτος, κείμενος μακρότερον καὶ ὀπισθεν ἄλλων λόφων, δὲν ἦτο διόλου ἰδεώδης διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς πόλεως ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον. Εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς περίπου χιλιόμετρον ἀπὸ τὸ διαγραφὲν τεῖχος μὲ κατάληξιν πρὸς τὴν Γαρίτσαν τὸ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου εὐρίσκονται δύο ἄλλοι λόφοι, ὁ λόφος τοῦ Κοτσέλα καὶ ὁ λόφος τοῦ Σωτήρος, ὅπου αἱ φυλακαί. Ἄρα μόνον ἓνα ἐξ αὐτῶν τῶν δύο εἶναι δυνατὸν νὰ εἶχεν ἐκλέξει ὁ Μνασίππος διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ στρατοπέδου του, καί, ὅπως ἄλλο χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος³ φανερῶνει, ἓνα λόφον κείμενον ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης. Διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μνασίππου, μᾶς λέγει οὗτος, ὁ ἐπιστολιαφόρος του Ὑπερμένης περιπλεύσας τὴν πόλιν μὲ τὸν στόλον ἀπὸ τὴν θέσιν ὅπου οὗτος ἦτο προηγουμένως πρὸς Νότον αὐτῆς (ποῦ ἀκριβῶς θὰ τὸ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ), προσήγγισεν εἰς τὸ στρατόπεδον, τὸ *χαράκωμα*, ὅπως τὸ ὀνομάζει εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῆν, διὰ νὰ παραλάβῃ ἀρχικῶς μὲν τὰ ἀνδράποδα καὶ τὰ πράγματα, ἀργότερον δὲ καὶ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ. Ἀποκλείεται λοιπὸν ὁ λόφος τοῦ Κοτσέλα, ὡς κείμενος ἐσωτερικώτερον, καὶ ἐπιβάλλεται ὁ λόφος τῶν φυλακῶν, ὁ ὁποῖος ἔκειτο τότε πλησιέστατα τῆς παραλίας⁴. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπίπεδον, ἐπιτρέπον τὴν ἄνετον ἐπιτήρησιν τῶν πολιορκουμένων, ἡ δὲ θέσις του ἦτο καταλληλοτάτη διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς πόλεως ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἠδύνατο νὰ ἔλθουν ζωοτροφαὶ πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πολιορκουμένων. Αὐτὸς ἦτο, ὡς φαίνεται, ὁ λόφος ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Διόδωρος λέγει⁵ ὅτι εἶχε προηγουμένως καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Κερκυραίων, ἐκυριεύθη δὲ κατόπιν μάχης ὑπὸ τοῦ Μνασίππου. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἦτο ὠχυρωμένος καὶ ὅτι ἀκριβῶς αἱ ὀχυρώσεις του ἦσαν πλὴν τῆς θέσεώς του εἰς ἐπιπρόσθετος σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μνασίππου ἐπιδιώξιν τῆς κατοχῆς του.

1 Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1965 πρὸς Β. τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀγίων Ἰάσονος καὶ Σωσιπάτρου, εἰς τὸ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, τὸ ὁποῖον πατεῖ ἐπὶ μεγάλων ὀγκολίθων, ἀπεδείχθη ὅτι ἡ θάλασσα ἔφθανε τότε ὄχι μόνον μέχρι τῆς πλευρᾶς τοῦ πύργου τῆς ἐστραμμένης πρὸς τὸν κόλπον τῆς Γαρίτσας (σήμερον ἡ θάλασσα ἀπέχει ἐκεῖθεν δεκάδας μέτρων) ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς συνεχομένης, ἡ ὁποία ἔχει ὄψιν πρὸς τὰ Δυτικά, ἦτοι πρὸς τὸν συνοικισμὸν τῆς Γαρίτσας. Καὶ ἀκόμη ὅτι τὸ ἐκ τοῦ πύργου ἐκκινουὲν τεῖχος δὲν ἔχει κατεύθυνσιν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ὅπως θὰ ἐπερίμενε κανεὶς, ἀλλὰ φέρεται κατὰ μῆκος τῆς ἀρχαίας παραλίας πρὸς τὸν σημερινὸν Ἀνεμόμυλον. Μὲ ἄλλους λόγους ὁ πύργος ἐπροστάτευεν ὄχι πύλην, ἀλλὰ λιμένα, ἦτο λιμενοβραχίον, βλ. κατωτέρω σ. 142, σημ. 2. Ὁ πύργος, ὅπως ἐφάνη ἀπὸ τὴν ἐπίχωσιν, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τμήματα αὐτοῦ, κατεστράφη τὸν 1ον αἰῶνα π.Χ. Ἄν ἐσώθη ἀπὸ τὰς μεταγενεστέρως λεηλασίας, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν ἴδιον λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἐσώθη

καὶ ὁ πύργος τῆς Παναγίας Νεραντζίχας: Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του ἐκτίσθη (τὸν 18ον αἰῶνα) τὸ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου.

2 SCHMIDT, ἔ.ἀ. σ. 59, ΓΡ. ΚΑΡΥΔΗΣ, ἔ.ἀ., HATZFELD, Ξενοφῶντος Ἑλληνικά, ἔκδοσις Budé, τόμ. III, σ. 123, σημ. 1 μετ' ἐπιφυλάξεως. Ὁ RIBMANN, ἔ.ἀ. σ. 13, ἔλεγεν ὅτι οὗτος ἦτο εἰς ἓκ τῶν πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς (ἀρχαίας) χερσονήσου λόφων, πρὸς Δ. ἢ πρὸς ΝΔ. τῆς σημερινῆς πόλεως.

3 VI 2. 25.

4 Εἰς τὰς ἀνατολικὰς παρυφᾶς τοῦ λόφου σώζεται, ὡς γνωστὸν, ὁ μνημειώδης ἀρχαϊκὸς τάφος τοῦ Μενεκράτους. Οἱ φρονούντες ὅτι τὸ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο ἐγκατεστημένον ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀβράμη νομίζουσι ὅτι ὁ στόλος τοῦ Ὑπερμένου προσήγγισεν ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ σημερινὸς παλαιὸς λιμὴν, βλ. ΚΑΡΥΔΗΝ, ἔ.ἀ.

5 XV 47.1.

2. Καὶ αὐτὰ μὲν διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μνασίππου, τὸ δὲ ναυτικόν του στρατόπεδον ἐγκατέστησεν οὗτος κατὰ τὸν Ξενοφῶντα¹ εἰς τὰ πιπυθότερα τῆς πόλεως δηλαδὴ εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς πόλεως ἐνθεν ὧς ἂν τὰ προσπλέοντα καὶ προαισθάνεσθαι καὶ διακωλύειν. Εἶναι φανερόν ὅτι νοεῖται ἢ πρὸς Νότον τῆς χερσονήσου περιοχῆ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶναι εὐκολὸς ἢ ἐποπτεῖα παντὸς πλοίου προσεγγίζοντος ἐκ Νότου.

Οἱ SCHMIDT, RIEMANN, ΚΑΡΥΔΗΣ καὶ HATZFELD νομίζουν ὅτι νοεῖται ἢ ἀκτὴ ἀπέναντι τοῦ νησιδίου Ποντικονῆσι ἢ καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω. Ὅπως ὅποτε ὁμως ἀποκλείεται νὰ συνεκεντρώθῃ ἐκεῖ ὁ στόλος τοῦ Μνασίππου. Διότι σήμερον ἢ ἀκτὴ αὐτὴ παρουσιάζεται τελείως ἀλίμενος, δηλαδὴ ἀκατάλληλος διὰ τὴν ἀσφαλῆ συγκέντρωσιν στόλου, παρὰ δὲ τὰς κάποιας μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπῆλθον εἰς τὴν μορφολογίαν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερον, δὲν εἶναι πιθανόν ὅτι ἐσχηματίζετο ἐκεῖ ποτε κόλπος κατάλληλος διὰ νὰ δεχθῆ ἰστόλον.

Τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τοῦ ἀγκυροβολίου τοῦ στόλου καὶ τοῦ Μνασίππου καὶ τῆς ἐννοίας τῶν λόγων τοῦ Ξενοφῶντος νομίζω ὅτι δύναται νὰ δώσῃ ἢ ἐπανεξετάσῃ τοῦ ζητήματος τῶν λιμένων τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Κερκύρας εἶχεν, ὅπως ἀναφέρουν οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς, δύο λιμένας, ἐκ τῶν ὁποῖων ὁ εἰς ἐλέγετο Ὑλλαϊκός, ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀλκινόου². Καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ἢ σημερινὴ λιμνοθάλασσα Χαλικιοπούλου, ὁ δὲ δεύτερος, ὁ ὁποῖος κατὰ Θουκυδίδην ἔκειτο ἔναντι τῆς ἠπείρου³, συνδέεται μὲ τὸν κόλπον τῆς Γαρίτσας, μολονότι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι, ὅπως κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, τόσον ἀπλοῦν.

Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὑλλαϊκός ἐξεμεταλλεύθη βαθὺν κόλπον σχηματιζόμενον εἰς τὰ δυτικὰ τῆς χερσονήσου τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ εἶναι λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρξεν ἐκ τῶν δύο ὁ ἀρχαιότερος, διότι παρῆεν ἰδεῶδες φυσικὸν καταφύγιον εἰς τὰ πλοῖα⁴. Ἐννοεῖται ὅτι λιμενικαὶ ἐγκαταστάσεις θὰ ὑπῆρχον κυρίως εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ ὄχθην, δηλαδὴ τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' εἶναι πιθανώτατον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι ὄχθαι διεσκευάσθησαν κάποτε κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν προσέγγισιν πλοίων. Πάντως ἢ σημασία τοῦ λιμένος τούτου πρέπει νὰ ἐμειώθῃ μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, καθ' ὅσον ἐπροχώρει ἢ πρόσχωσις του ἀπὸ τὴν ἰλὺν τῶν ποταμιδίων, τὰ ὁποῖα ἐκβάλλουν εἰς αὐτόν. Τὸν κίνδυνον θὰ ἀντελήφθησαν ἀρκετὰ ἐνωρὶς οἱ Κερκυραῖοι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἴσως τοῦ λόγου ἠναγκάσθησαν κάποτε νὰ ἀναζητήσουν ἄλλον τόπον ἀνοικτότερον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν προσθήκην ἰσχυρῶν βεβαίως προστατευτικῶν ἔργων θὰ

1 VI 2.7.

2 Τὸ θέμα τῶν λιμένων εἶχεν ἐξετασθῆ ἐν λεπτομερείᾳ ἀπὸ τοὺς SCHMIDT, ἔ.ἀ. σ. 23, καὶ LEHMANN, Die antiken Hafenanlagen des Mittelmeeres, σ. 96 κέξ., 108-9 βλ. καὶ πίν. XV. Κατὰ τὸν ΨΕΥΔΟ-ΣΚΥΛΑΚΑ εἰς Περίπλ. 29 (Geogr. Min. σ. 34 M) ἢ πόλις τῆς Κερκύρας εἶχε τρεῖς λιμένας, ἐκ τῶν ὁποῖων ὁ εἰς χαρακτηρίζεται ὡς κλειστός. Ὁ εἰς εἶναι ὁ Ὑλλαϊκός, ὁ δεύτερος τοῦ Ἀλκινόου (ὁ κλειστός; LEHMANN, ἔ.ἀ. σ. 65-74), ὁ δὲ τρίτος θὰ εἶναι ὄχι ὁ πρὸς Βορρᾶν τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου ὄρμος, ὅπως ἐνόμιζον οἱ SCHMIDT καὶ BÜRCHNER (οὗτος εἰς τὸ περὶ Κερκύρας ἄρθρον του εἰς RE XI, στ. 1411), ἢ ὁ παλαιὸς λιμὴν τῆς σημε-

ρῆς πόλεως, ὅπως ἐνόμιζον οἱ BURSIA, Geographie von Griechenland II, σ. 361, PARTSCH, ἔ.ἀ. μετάφρ. Π. Βέγια, Κέρκυρα 1892, σ. 195, ΚΑΡΥΔΗΣ, ἔ.ἀ. σ. 24, σημ. 2 (ὁ ὁποῖος ὁμως προτείνει καὶ ὡς ἔτερον ἐνδεχόμενον τὸν λιμένα τῶν Καστράδων δηλ. τὸ βόρειον τμήμα τοῦ κόλπου τῆς Γαρίτσας) καὶ PHILIPPSON - KIRSTEN, Die Griechischen Landschaften, II, 2 σ. 444, ἀφοῦ οἱ ὄρμοι οὗτοι δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἀρχαίαν πόλιν, ἀλλ' εἴτε ὁ ὄρμος κάτωθεν τοῦ μεγάλου ἱεροῦ τοῦ Μον Repos, εἴτε ἄλλος τις. Βλ. καὶ κατωτ. σ. 143, σημ. 5.

3 III 72.

4 Βλ. PHILIPPSON, ἔ.ἀ. σ. 444.

μετετρέπετο εἰς λιμένα μέλλοντα τελικῶς νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν παλαιότερον Ὑλλαϊκόν. Οὕτω ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν, ἡ ὁποία δὲν τοὺς ἐφαίνετο νὰ διατρέχῃ σοβαρὸν κίνδυνον προσχώσεως, παρουσίαζε δὲ καὶ κόλπους ἢ ὄρμους καταλλήλους διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ¹. Εἰς ἐξ αὐτῶν προστατευθεὶς καταλλήλως κατὰ τῶν τρικυμιῶν μετετρέπη εἰς λιμένα προσλαβόντα μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τοιαύτην σημασίαν ὥστε νὰ ἐπισκιάσῃ τὸν Ὑλλαϊκόν, χωρὶς ὅμως, ὅπως εἶναι πιθανόν, καὶ νὰ τὸν ἀχρηστεύσῃ τελείως². Ὁ λιμὴν βεβαίως οὗτος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατελάμβανεν ὀλόκληρον τὸν κόλπον τῆς Γαρίτσας, ὅπως ἐνομιζέτο παλαιότερον³, διότι μόνον τὸ νότιον αὐτοῦ τμήμα περιλαμβάνετο εἰς τὴν πόλιν. Πράγματι, εἶναι βέβαιον ὅτι κάποιος λιμὴν ἐσχηματίζετο εἰς τὴν ἀρχαιότητα κατὰ τὸ σημερινὸν ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἀνεμομύλου, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα ἐσώζοντο ἐκεῖ εἰς τὰς ἀρχὰς ἀκόμη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος⁴. Αὐτὸς ἦτο ἀσφαλῶς ὁ πρὸς τὴν ἠπειρον λιμὴν τοῦ Θουκυδίδου, ὁ λιμὴν τοῦ Ἀλκινόου τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀνῆκε καὶ ὁ σημερινὸς ὄρμος τῶν θαλασσίων λουτρῶν τοῦ Μον Repos, τότε πολὺ βαθύτερος ἀπὸ ὅ,τι σήμερον⁵, τοῦ ὁποίου πάντως παραμένει ἀσαφὴς ἀκόμη ἡ ἀκριβὴς σχέσις πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Πάντως δὲν ἐνόει τὸν λιμένα τοῦ Ἀλκινόου ὁ Διόδωρος ὅταν λέγῃ⁶, ὅτι ὁ Μνάσιππος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα καὶ τετιάρων μὲν νεῶν ἐκυρίευσεν, τῶν δὲ ὑπολοίπων τριῶν φουγουσῶν πρὸς τὴν γῆν, αὐταί... ἐνεπρήσθησαν ὑπὸ τῶν Κερκυραίων, ἵνα μὴ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριοι γένωνται, ἀλλὰ τὸν Ὑλλαϊκόν. Διότι ἡ τελευταία φράσις σημαίνει ὅτι ὁ Μνάσιππος ἐκυρίευσεν τὴν ὄχθην κάποιου λιμένος. Ἀσφαλῶς ὅμως δὲν ὑπονοεῖται ὁ λιμὴν τοῦ Ἀλκινόου, διότι ἡ κατάληψις καὶ μικροῦ ἔστω τμήματος αὐτοῦ θὰ ἐσήμαινε καὶ τῆς πόλεως ὀλοκλήρου τὴν πτώσιν, ἀφοῦ οὗτος περιλαμβάνετο εἰς τὴν πόλιν⁷. Ἄλλ' εἰς τὸν Ὑλλαϊκὸν κόλπον (ὁ ὁποῖος ἦτο κάλλιστα δυνατὸν νὰ ὀνομά-

1 Αἱ πρόσφατοι ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀνεμομύλου ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἦτο δικαιολογημένη ἡ αἰσιοδοξία τῶν, βλ. ἄνωτ. σ. 141 σημ. 1 καὶ κατωτ. σημ. 4.

2 Βλ. καὶ ΡΩΜΑΙΟΝ εἰς BCH 49, 1925, σ. 202-3 καὶ RIEMANN, ἔ.ἀ. σ. 31-2. Ὁ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΑΕ 1934-35, σ. 41, περιώριζε τὴν παλαιότεραν Βυζαντινὴν πόλιν εἰς τὴν πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Ἀλκινόου περιοχὴν, μᾶλλον ὄχι ὀρθῶς, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἐκκλησία τῆς Νεραντζίχας. Εἶναι πάντως ἀληθὲς ὅτι τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῆς πόλεως εἶχε τότε μετατοπισθῆ πρὸς Βορειο-ανατολάς. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὴν φρασεολογίαν τῆς ἐκ τοῦ βίου τῶν Ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου περικοπῆς, ὅπου γίνεται λόγος διὰ τὴν θέσιν ὅπου ἐτάφη ὁ Ἅγιος Σωσιπάτρος καὶ μετ' αὐτοῦ ἀργότερον ὁ Ἅγιος Ἰάσων.

3 SCHMIDT, ἔ.ἀ. κλπ. ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν BÜRCHNER, ἔ.ἀ.

4 Βλ. τοὺς χάρτας τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὴν σ. 140, σημ. 3.

5 Ὅπως ἀπεδείχθη ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1965, ἐκεῖ πρέπει νὰ ἦτο καὶ τὸ νεώριον τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ (III 72), διὰ τὸν ἐξῆς δὲ λόγον: Κατὰ τινὰ ἐπιγραφὴν (IG IX 1, 692) τῶν μέσων τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος, τὸ νεώριον εὑρίσκειτο κάτωθεν

τῆς οἰκίας κάποιου Σωτηρίωνος. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι ὅλας ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχον τότε ἐν Κερκύρα πολυκατοικίαι, ὅπως αὐταὶ τὰς ὁποίας γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ ἄλλας κοσμοπόλεις, ἡ οἰκία θὰ ἔκειτο ἐπὶ λόφου τινός. Ἄλλὰ τοιαύτη διάταξις ἐδαφῶν δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον α) εἰς τὸ Μον Repos κατὰ τὸν ὄρμον, ὅπου εἶναι σήμερον τὰ θαλάσσια λουτρά. β) Ἐπίσης εἰς τὸ Μον Repos κάτωθεν τοῦ ἀνασκαπτομένου μεγάλου ἱεροῦ (τῆς Ἥρας) καὶ γ) εἰς τὴν Παναγίαν Νεραντζίχαν, πρὸς τὴν λιμνοθάλασσαν. Ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ὅμως μᾶς λέγει ὅτι τὸ νεώριον ἦτο εἰς τὸν πρὸς τὴν ἠπειρον λιμένα, ἄρα ἀποκλείεται ἡ θέσις (γ), ἀποκλειομένου δὲ καὶ τοῦ ὄρμου (β) λόγῳ τῆς μικρότητός του, ἐμφανίζεται πλέον ὡς πιθανὸν ὅτι τοῦτο ἦτο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν σημερινῶν θαλασσίων λουτρῶν, ἡ ὁποία ἐσχετίζετο μὲ τὸν πρὸς τὴν ἠπειρον λιμένα τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ τὸν λιμένα τοῦ Ἀλκινόου τῶν μεταγενεστέρων, οὕτω κληθέντα, προφανῶς διότι ἐκεῖ πλησίον ὑπῆρχε τὸ ἱερόν τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Σχερίας. Βλ. BÜRCHNER, ἔ.ἀ. στ. 1412. Περὶ ὄλων τούτων βλ. LEMMANN, ἔ.ἀ.

6 VI 2. 20.

7 Μὲ τὸν ὄρον λιμὴν ἀποκλείεται ὁ ΔΙΟΔΩΡΟΣ νὰ ἐνόει τὸν ἀνοικτὸν κόλπον τῆς Γαρίτσας, ἀφοῦ μέγα μέρος αὐτοῦ ἦτο ἐκτὸς τῶν τειχῶν.

ζεται δλόκληρος λιμὴν λόγῳ τῆς κλειστότητός του) ἦτο δυνατόν νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν βορειὰν ὄχθην αὐτοῦ χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνη ὅτι ἔγινε καὶ κύριος τῆς πόλεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἐκυρίευε καὶ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ ὄχθην. Κατέλαβε λοιπὸν τὰς ἀντιπέραν τῆς πόλεως ὄχθας τοῦ Ὑλλαϊκοῦ λιμένος ὁ Μνάσιππος ὄχι μόνον μὲ τὸν στρατὸν του, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ τῆς ὅλης ὑπαίθρου κύριος, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν στόλον του, εἰσβιάσαντα τὴν σχετικῶς στενὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου καὶ ἐγκατασταθέντα ἐπ' αὐτῶν εἰς ἐλαχίστην ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν. Εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου, κάπου ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἀκτῆς τοῦ Περάματος, ἐγκατέστησε τὸ στρατηγεῖον τοῦ στόλου του, εἰς θέσιν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ κατοπτεύῃ δλόκληρον τὸ μεταξὺ Κερκύρας καὶ Ἡπείρου στενὸν πρὸς Νότον.

Ὅρθῶς πάντως ἐσκέφθη ὁ Μνάσιππος ὅτι ὁ ἀποκλεισμός δὲν θὰ ἦτο πλήρης, ἐφ' ὅσον δὲν ἐσφραγίζετο ἡ εἴσοδος καὶ τοῦ ἄλλου λιμένος. Αὐτὸν τὸν ἄλλον λιμένα, τὸν τοῦ Ἀλκινόου, εἶχε κατὰ νοῦν ὁ Ξενοφῶν ὅταν ἔλεγεν ¹, ὅτι ὁ στόλος τοῦ Μνασίππου ἐπὶ τῷ λιμένι, ὁπότε μὴ χειμῶν κωλύει, ἐφώρμει, διότι ἡ φράσις του σημαίνει ὅτι μὲ τὰ πλοῖα του ἐστάθμευεν ἐνίοτε ἔξω ἀπὸ τὴν εἴσοδον κάποιου λιμένος, ἀποκλείουσα αὐτόν, ἀλλ' ὅτι ἡ θάλασσα ἐκεῖνη δὲν ἦτο πάντοτε ἤρεμος. Φυσικὰ αἱ αὐταὶ συνθηκαὶ ἐπεκράτουν καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν Ὑλλαϊκόν, ἀλλ' ἐκεῖ, ὅπως εἶδομεν, εἶχε κατορθώσει νὰ εἰσδύσῃ ὁ στόλος αὐτοῦ.

3. Οἱ πολιορκούμενοι, παραιτηθέντες τὴν χαλάρωσιν τῆς πειθαρχίας εἰς τὸ στρατεύμα τοῦ Μνασίππου, ἐπιχειροῦν ἔξοδον, ἀπωθοῦν ἀρχικῶς τοὺς πολιορκητῶν, κατόπιν ὑποχωροῦν, εὐρεθέντες δὲ πλησίον τοῦ τείχους ἀναστρέφουν καὶ βάλλουν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων των, ὠχυρωμένοι ὀπισθεν *μνημάτων* ². Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι τὰ *μνήματα* ἦσαν ἐπίσημοι τάφοι ἔχοντες μέγεθός τι, ἀφοῦ οἱ πολιορκούμενοι ἠδύνατο νὰ τοὺς χρησιμοποιήσουν ὡς προκαλύμματα, θὰ ἦσαν δηλαδὴ εἴτε ὀγκώδεις τάφοι τῆς κατηγορίας τοῦ ἀρχαϊκοῦ μνημείου τοῦ Μενεκράτους (τὸ ὁποῖον φυσικὰ δὲν ἦτο μεταξὺ αὐτῶν ἀφοῦ τοῦτο κεῖται πολὺ βορειότερον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν παρυφὴν τοῦ λόφου τῶν φυλακῶν), εἴτε στήλαι τοῦ εἴδους τῶν ἀθηναϊκῶν τάφων τοῦ Κεραμικοῦ κλπ. Πάντως δὲν νοοῦνται ὡς *μνήματα* πίθοι καὶ ἄλλα ταφικὰ ἀγγεῖα ὅπως τὰ εὐρεθέντα εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1961 ἕως 1964 εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Γαρίτσας, μερικὰς δεκάδας μέτρων νοτίως τοῦ τάφου τοῦ Μενεκράτους. Ἡ συστὰς τῶν *μνημάτων* εὐρίσκετο ἀκόμη νοτιώτερον, εἴτε κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς σημερινῆς συνοικίας τῆς Γαρίτσας, εἴτε κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ νεκροταφείου.

Ἀπὸ τοιαῦτα *μνημεῖα* φαίνεται ὅτι προέρχονται τεμάχια τινὰ ἐκ τῆς φυτικῆς διακοσμῆσεως μαρμαρίνων στηλῶν ἀττικοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατὰ τὴν κατοχὴν τῆς νήσου, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νεκροταφείου καὶ τοῦ ἀεροδρομίου, ἔξωθι τῆς πύλης τῆς Νεραντζίτσας, φυλάσσονται δὲ σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶναι τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος καὶ πιθανῶς τῆς ἐποχῆς ἀκριβῶς τῆς πολιορκίας τοῦ Μνασίππου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΔΟΝΤΑΣ

1 VI 2. 7.

2 VI 2. 20.

ΣΧΗΜΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

